

Η Βενεζουέλα «εκ των έσω»: 7 σημεία-κλειδιά για την κατανόηση της τρέχουσας κρίσης

Emiliano Teran Mantovani*

Μετάφραση: Θοδωρής Καρυώτης

Είναι αδύνατον να κατανοήσουμε την κρίση στην Βενεζουέλα χωρίς να αναλύσουμε συνολικά τους παράγοντες που προκύπτουν «εκ των έσω» και δεν αναλύονται από τα κοινά μέσα ενημέρωσης. Προσφέρουμε εδώ επτά σημεία-κλειδιά για την τρέχουσα κρίση, δίνοντας έμφαση στο γεγονός ότι για να κατανοήσουμε τι συμβαίνει στην Βενεζουέλα απαιτείται αφενός να λάβουμε υπόψη την εξωτερική παρέμβαση, αφετέρου και να κατανοήσουμε ότι η έννοια της «δικτατορίας» ούτε περιγράφει με ακρίβεια την περίπτωση της Βενεζουέλας ούτε και αποτελεί χαρακτηριστικό γνώρισμα αυτής της χώρας. Αντίθετα, προτείνουμε ότι το κοινωνικό συμβόλαιο, οι θεσμοί και τα πλαίσια της επίσημης οικονομίας καταρρέουν, και ότι το μέλλον και οι πολιτικοί ορισμοί της τρέχουσας κατάστασης διέπονται από την βία, μέσω διαφόρων ανεπίσημων μηχανισμών, έκτακτων και υπόγειων. Θεωρούμε ότι ο κοινός ορίζοντας των δύο κομμάτων εξουσίας είναι ο νεοφιλελευθερισμός, ότι βρισκόμαστε αντιμέτωποι με μια ιστορική κρίση του εισοδηματικού καπιταλισμού της Βενεζουέλας και ότι οι κοινότητες, οι λαϊκές οργανώσεις και τα κοινωνικά κινήματα αντιμετωπίζουν μια προοδευτική υπονόμηση του κοινωνικού ιστού.

Η αντιμετώπιση της Βενεζουέλας από τα διεθνή μέσα σε όλον τον κόσμο είναι σαφώς ιδιαίτερη. Αναμφίβολα, υπάρχουν πολλές διαστρεβλώσεις, πολύς μανιχαϊσμός, πολλή συνθηματολογία, πολλές χειραγωγήσεις και παραλείψεις.

Πέρα από τις αποβλακωτικές εκδοχές αφενός της «νεογλώσσας» των ΜΜΕ που ερμηνεύουν οτιδήποτε συμβαίνει στην χώρα με όρους «ανθρωπιστικής κρίσης», «δικτατορίας» ή «πολιτικών κρατουμένων», και αφετέρου της ηρωικής αφήγησης της Βενεζουέλας του «σοσιαλισμού» και της «επανάστασης» που ερμηνεύει οτιδήποτε συμβαίνει στη χώρα με όρους «οικονομικού πολέμου» ή «ιμπεριαλιστικών επιθέσεων», υπάρχουν πολλά άλλα θέματα, υποκείμενα και διαδικασίες που παραμένουν αόρατα, και που ουσιαστικά συγκροτούν την εθνική πολιτική σκηνή. Είναι αδύνατον να κατανοήσουμε την κρίση στην Βενεζουέλα χωρίς να αναλύσουμε αυτούς τους παράγοντες που εκτυλίσσονται «εκ των έσω».

Το πλαίσιο δράσης και ερμηνείας που βασίζεται στην λογική «φίλος-εχθρός» ανταποκρίνεται περισσότερο στην αντιπαράθεση μεταξύ των ελίτ των πολιτικών κομμάτων και των οικονομικών ομάδων παρά στα βασικά συμφέροντα των εργαζόμενων τάξεων ή στην υπεράσπιση των κοινών αγαθών. Είναι απαραίτητο να προσφέρουμε μια ολοκληρωμένη επισκόπηση της διαδικασίας της κρίσης και της εθνικής διαμάχης, από την οποία μπορούν να προκύψουν και οι κατευθυντήριες γραμμές για την υπέρβαση ή την αντιμετώπιση της παρούσας κατάστασης.

Παρουσιάζουμε λοιπόν εδώ επτά σημεία-κλειδιά προς κατανόηση της κατάστασης, αναλύοντας όχι μόνο την αντιπαράθεση μεταξύ κυβέρνησης και αντιπολίτευσης, αλλά επίσης και τις διαδικασίες που εκτυλίσσονται στους πολιτικούς θεσμούς, στον κοινωνικό ιστό και στα οικονομικά κυκλώματα, ενώ ταυτόχρονα υπογραμμίζουμε τις επιπλοκές τόσο του νεοφιλελευθερισμού όσο και των μορφών διακυβέρνησης και διοίκησης στην χώρα.

1. Δεν είναι δυνατόν να κατανοήσουμε τι συμβαίνει πραγματικά στην Βενεζουέλα αν δεν λάβουμε υπόψη τις εξωτερικές παρεμβάσεις.

Ο ποικίλος και αχανής όγκος των αποκαλούμενων «φυσικών πόρων» της χώρας, η γεωστρατηγική της θέση, η καταρχήν αντίθεση της στην Συμφωνία της Ουάσιγκτον, η τοπική επιρροή της στην

κατεύθυνση συγκρότησης ενός περιφερειακού μπλοκ, καθώς και οι συνεργασίες με την Κίνα, τη Ρωσία και το Ιράν, συναίνεσαν ώστε η Βενεζουέλα να έχει μία εξέχουσα γεωπολιτική σημασία. Ωστόσο, υπάρχουν κάποιοι τομείς της διανόησης και των μέσων ενημέρωσης που προσπαθούν συνεχώς να αποκρύψουν τις ρευστές διεθνείς δυναμικές που καθορίζουν και επηρεάζουν το πολιτικό γίγνεσθαι της χώρας, όπου ξεχωρίζουν αφενός οι συνεχείς παρεμβατικές ενέργειες της κυβέρνησης και αφετέρου οι διάφορες υπαρκτές εξουσίες των Ηνωμένων Πολιτειών.

Σε αυτό το πλαίσιο, οι συγκεκριμένοι τομείς προσπαθούν να υποτιμήσουν την κριτική του ιμπεριαλισμού, και παρουσιάζουν την εθνική κυβέρνηση ως τον μοναδικό φορέα εξουσίας στη Βενεζουέλα, και ως εκ τούτου το μοναδικό αντικείμενο κριτικής.

Ωστόσο, από την σύσταση της Βολιβαρικής Επανάστασης, εκτυλίσσεται ένας εντατικός παρεμβατισμός των Ηνωμένων Πολιτειών στην Βενεζουέλα, ο οποίος εντάθηκε και έγινε πιο επιθετικός μετά τον θάνατο του προέδρου Τσάβες (2013), στο πλαίσιο της εξάντλησης της «προοδευτικής στροφής» και της συντηρητικής επανόδου στην Λατινική Αμερική. Είναι αξιοσημείωτο το εκτελεστικό διάταγμα που υπογράφηκε από τον Μπάρακ Ομπάμα τον Μάρτιο του 2015, με το οποίο η Βενεζουέλα κηρύσσεται ασυνήθιστη και έκτακτη απειλή για την εθνική ασφάλεια των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής – «an unusual and extraordinary threat to the national security and foreign policy of the United States». Γνωρίζουμε ήδη τι έχει συμβεί στις χώρες που έχουν κατηγοριοποιηθεί έτσι από την υπερδύναμη του βορρά.

Αυτήν την στιγμή, πέρα από τις απειλητικές δηλώσεις του επικεφαλής της OSOUTHCOM (United States Southern Command) στις 6 Απριλίου 2017, ο οποίος υποστήριξε ότι «η ανθρωπιστική κρίση στην Βενεζουέλα μπορεί σύντομα να επιβάλει την εφαρμογή μιας περιφερειακής απάντησης» – «The growing humanitarian crisis in Venezuela could eventually compel a regional response» – παρατηρούμε την κλιμάκωση της επιθετικότητας της εξωτερικής πολιτικής του Ντόναλντ Τραμπ με τον πρόσφατο βομβαρδισμό της

Συρίας. Ταυτόχρονα, ο Γενικός Γραμματέας του Οργανισμού των Αμερικανικών Κρατών (ΟΑΚ), Λουίς Αλμάγκρο, ηγείται, σε συνεργασία με διάφορες χώρες της περιοχής, της προσπάθειας εφαρμογής του Δημοκρατικού Καταστατικού Χάρτη για το άνοιγμα μιας διαδικασίας «αποκατάστασης της δημοκρατίας» στη χώρα.

Οι ιδεολόγοι και τα μέσα ενημέρωσης της συντηρητικής παλινόρθωσης στην περιοχή παρουσιάζονται πολύ προβληματισμένοι για την κατάσταση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην Βενεζουέλα, αλλά δεν καταφέρνουν να εξηγήσουν στην ανάλυσή τους γιατί όλος περιέργως δεν γίνεται καμία υπερεθνική προσπάθεια του ιδίου τύπου μπροστά στην τρομακτική κρίση ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε χώρες όπως το Μεξικό ή η Κολομβία. Φαίνεται ότι η ηθική αγανάκτηση είναι σχετική και προτιμούν να παραμείνουν σιωπηλοί.

Είτε, λοιπόν, λόγω πολιτικής σκοπιμότητας είτε λόγω αναλυτικής αφέλειας, αυτοί οι τομείς αποπολιτικοποιούν τον ρόλο των υπερεθνικών οργανισμών, παραβλέποντας τις γεωπολιτικές σχέσεις εξουσίας βάσει των οποίων συγκροτούνται, και οι οποίες είναι μέρος της ίδιας τους της φύσης. Προσπαθώντας να αποφύγουν το άκρο της παρανοϊκής ερμηνείας όλων των κινήσεων αυτών των διεθνών οργανισμών, υποπίπτουν στο άλλο άκρο, δηλαδή σε μια αμιγώς διαδικαστική ερμηνεία των δράσεων τους, αποσιωπώντας τους μηχανισμούς διεθνούς κυριαρχίας και ελέγχου των αγορών και των φυσικών πόρων που προωθούν αυτοί οι οργανισμοί διεθνούς και περιφερειακής διακυβέρνησης.

Εδώ θα πρέπει να προσθέσουμε κάτι άλλο σημαντικό. Εάν μιλάμε για παρέμβαση, δεν μπορούμε να μιλάμε μόνο για τις Ηνωμένες Πολιτείες. Στην Βενεζουέλα παρατηρούνται αυξανόμενες τάσεις παρεμβατικότητας από την Κίνα όσον αφορά τα πολιτικά και οικονομικά μέτρα που λαμβάνονται, το οποίο καταδεικνύει την απώλεια κυριαρχίας, την αύξηση της εξάρτησης από την ασιατική υπερδύναμη και την εφαρμογή πολιτικών οικονομικής ευελιξίας.

Ένα μέρος της αριστεράς προτίμησε να αποσιωπήσει αυτές τις δυναμικές, αφού φαίνεται να πιστεύει ότι η μοναδική

αξιοσημείωτη παρέμβαση είναι αυτή των Ηνωμένων Πολιτειών. Όμως και τα δύο ρεύματα ξένης παρέμβασης έχουν ως σκοπό να ευνοήσουν την υπερεθνική καπιταλιστική συσσώρευση και την υπαρπαγή των «φυσικών πόρων», και δεν έχουν τίποτα να κάνουν με τις λαϊκές διεκδικήσεις.

2. Η έννοια της «δικτατορίας» δεν διαφωτίζει την περίπτωση της Βενεζουέλας

Σχεδόν από την αρχή της Βολιβιανής Επανάστασης, η Βενεζουέλα έχει χαρακτηριστεί «δικτατορία». Αυτή η έννοια συνεχίζει να είναι ένα σημείο διαφωνίας στην πολιτική θεωρία, αφού έχει αμφισβητηθεί λόγω των μεταμορφώσεων και της περιπλοκής των σύγχρονων καθεστώτων άσκησης εξουσίας, ιδιαίτερα στην σημερινή εποχή της παγκοσμιοποίησης, πράγμα που δημιουργεί σημαντικά κενά και παρερμηνείες στον ορισμό της.

Η «δικτατορία» συνήθως είναι συνδεδεμένη με πολιτικά καθεστώτα ή τρόπους διακυβέρνησης όπου όλη η εξουσία είναι συγκεντρωμένη, χωρίς περιορισμούς, σε ένα και μόνο πρόσωπο ή μια ομάδα προσώπων· όπου δεν υπάρχει διάκριση των εξουσιών· όπου απουσιάζουν οι ατομικές ελευθερίες, η ελευθερία των κομμάτων, η ελευθερία της έκφρασης· σε μερικές περιπτώσεις ακόμα η έννοια αυτή ορίζεται γενικόλογα ως «το αντίθετο της δημοκρατίας».

Ο όρος «δικτατορία» έχει χρησιμοποιηθεί στην Βενεζουέλα στην ορολογία των μέσων μαζικής ενημέρωσης αρκετά επιφανειακά, συναισθηματικά και με τρόπο ηθικολογικό, πρακτικά για να θεωρηθεί ένα είδος βενεζουελάνικης ιδιαιτερότητας, διαχωρίζοντάς την χώρα από τις υπόλοιπες της περιοχής, όπου θεωρητικά υπάρχουν «δημοκρατικά» καθεστώτα.

Το θέμα είναι ότι στην Βενεζουέλα σήμερα με δυσκολία μπορεί να πει κανείς ότι όλη η εξουσία είναι συγκεντρωμένη χωρίς περιορισμούς σε ένα πρόσωπο ή μια ομάδα, αφού στη χώρα αντικρίζουμε ένα τοπίο πολιτικών υποκειμένων, που αν και είναι ιεραρχημένο, είναι ταυτόχρονα κατακερματισμένο και ασταθές -

πάνω απ' όλα μετά από τον θάνατο του προέδρου Τσάβες- αφού υπάρχουν διάφορα μπλοκ εξουσίας που μπορούν να συμμαχούν ή να βρίσκονται σε αντιπαράθεση μεταξύ τους, υπερβαίνοντας τη διχοτομία κυβέρνησης-αντιπολίτευσης.

Αν και υπάρχει μια κυβέρνηση με τον στρατό να αποτελεί σημαντικό κομμάτι της, με αυξανόμενες απολυταρχικές εκφράσεις και μια σχετική ικανότητα συγκεντρωτισμού, το σενάριο είναι αρκετά ασταθές. Δεν υπάρχει απόλυτη κυριαρχία από πάνω προς τα κάτω, και υπάρχει μια σχετική ισότητα μεταξύ των αντιμαχόμενων ομάδων εξουσίας. Αντίθετα, η διαμάχη σε κάθε στιγμή να ενταθεί, εκτροχιάζοντας ακόμη περισσότερο την κατάσταση.

Το γεγονός ότι η αντιπολίτευση ελέγχει το κοινοβούλιο με μια καθαρή πλειοψηφία την οποία πέτυχε μέσω εκλογικής διαδικασίας, σημαίνει ότι αντί για μια σαφή απουσία διάκρισης εξουσιών, υπάρχει αντίθετα μια διαμάχη μεταξύ τους, η όποια μέχρι τώρα ήταν ευνοϊκή προς την συμπαιγνία Εκτελεστικής-Δικαστικής εξουσίας.

Αντί λοιπόν να μιλούμε για ένα ομοιογενές πολιτικό καθεστώς, βρισκόμαστε ενώπιων ενός εκτεταμένου και αντιφατικού δικτύου εξουσιών. Η μετάσταση της διαφθοράς καθιστά την άσκηση εξουσίας ακόμη περισσότερο αποκεντρωμένη, ή τουλάχιστον δυσκολεύει την συγκέντρωση της από μέρους της Συντεταγμένης Εξουσίας.

Αυτό που πράγματι θυμίζει την αρχαία έννοια της ρωμαϊκής δικτατορίας είναι ότι σε αυτό το πλαίσιο η κεντρική κυβέρνηση κυβερνά μέσω διαταγμάτων και μέσω ειδικών μέτρων στο πλαίσιο μια κηρυγμένης «κατάστασης εκτάκτου ανάγκης», η οποία επισημοποιήθηκε από τις αρχές του 2016. Στο όνομα του αγώνα κατά της οικονομικής τρομοκρατίας, της εγκληματικότητας, των παραστρατιωτικών οργανώσεων και της οπισθοδρομικής επέλασης της αντιπολίτευσης, πολυάριθμες θεσμικές διαμεσολαβήσεις και δημοκρατικές διαδικασίες παραμελούνται. Ξεχωρίζουν για την βαρύτητα τους πολιτικές ασφάλειας όπως η Επιχείρηση Απελευθέρωσης του Λαού (OPL, *Operación de Liberación del*

Pueblo), που περιλαμβάνουν παρεμβάσεις άμεσης σύγκρουσης των σωματών ασφαλείας σε διάφορες περιοχές της χώρας (αστικές, αγροτικές, περιφερειακές γειτονιές), για την «καταπολέμηση του υποκόσμου», οι οποίες προκαλούν την κατακραυγή λόγω μεγάλου αριθμού θυμάτων· η ακύρωση του δημοψηφίσματος ανάκλησης του προέδρου· η αναστολή των εκλογών για τα τοπικά κοινοβούλια το 2016 χωρίς να είναι ξεκάθαρο πότε θα γίνουν· αυξημένη καταστολή και αστυνομικές ακρότητες απέναντι στην κοινωνική απογοήτευση, προϊόν της κατάστασης στη χώρα· και μια αύξηση της στρατιωτικοποίησης, κυρίως στις συνοριακές περιοχές και τις περιοχές «στρατηγικών φυσικών πόρων».

Αυτός είναι ο πολιτικός χάρτης που, από κοινού με τις διάφορες εξωτερικές παρεμβάσεις, διαμορφώνουν το σενάριο πολέμου χαμηλής έντασης που πρακτικά διαπερνά όλες τις πτυχές της καθημερινότητας των βενεζουελανών. Σε αυτό το πλαίσιο, μεταξύ άλλων, παραβιάζονται οι ατομικές ελευθερίες, περιορίζεται η πολιτική αντιπαράθεση και ο κομματικός πλουραλισμός, απαγορεύεται η σύγκληση και η πραγματοποίηση δράσεων διαμαρτυρίας, ή έκφραση της διαφωνίας και η κριτική στα μέσα ενημέρωσης, στο πλαίσιο της επονομαζόμενης δημοκρατίας στην Βενεζουέλα.

3. Στην Βενεζουέλα το κοινωνικό συμβόλαιο, οι θεσμοί και τα πλαίσια της επίσημης οικονομίας καταρρέουν

Εάν υπάρχει κάποια ιδιαιτερότητα στην περίπτωση της Βενεζουέλας είναι ότι το κοινωνικοπολιτικό σκηνικό είναι διαλυμένο, βαθιά διεφθαρμένο και ιδιαίτερα χαοτικό. Υποστηρίζουμε ότι η χώρα αυτήν την περίοδο βιώνει μια από τις πιο έντονες θεσμικές κρίσεις σε όλη την Λατινική Αμερική, που ταλανίζει όλους τους κοινωνικούς, οικονομικούς, πολιτικούς και δικαστικούς θεσμούς που απαρτίζουν την Δημοκρατία της Βενεζουέλας.

Η ιστορική κρίση του πετρελαϊκού εισοδηματικού μοντέλου, η μετάσταση της διαφθοράς στη χώρα, η διάρρηξη του κοινωνικού ιστού κατά την «νεοφιλελεύθερη περίοδο» και ειδικά μετά το

2013, καθώς και η ένταση των πολιτικών επιθέσεων και διαμαχών, έχουν καταλύσει τα πλαίσια των επίσημων θεσμών σε όλες τις πτυχές της κοινωνίας, εκτρέποντας ένα πολύ μεγάλο κομμάτι των κοινωνικών δυναμικών σε ανεπίσημους, υπογείους και παράνομους μηχανισμούς.

Στον οικονομικό τομέα, η διαφθορά έχει μεταμορφωθεί σε έναν εγκάρσιο μηχανισμό διανομής των πετρελαϊκών εισοδημάτων, εκτρέποντας τεράστια χρηματικά ποσά προς όφελος λίγων, και υπονομεύοντας τις βάσεις της επίσημης εισοδηματικής οικονομίας. Αυτό συμβαίνει ιδιαίτερα στην PDVSA (Petróleos de Venezuela, Πετρέλαια της Βενεζουέλας), την μεγαλύτερη βιομηχανία της χώρας, σε ταμεία-κλειδιά όπως το Ταμείο Κίνας-Βενεζουέλας καθώς και σε πολυάριθμες κρατικοποιημένες εταιρίες.

Η κατάρρευση της επίσημης οικονομίας έχει καταστήσει την παραοικονομία πρακτικά την βασική «κινητήρια δύναμη» όλης της εθνικής οικονομίας. Οι κοινωνικές ευκαιρίες, είτε για κοινωνική αναρρίχηση είτε για μεγάλα κέρδη, βρίσκονται συχνά στο εμπομαζόμενο «*bachaqueo*», την παράνομη διακίνηση τροφίμων στη μαύρη αγορά σε πολύ υψηλές τιμές, καθώς και σε άλλες μορφές εμπορίου σε διάφορες παράλληλες αγορές, όπως συναλλάγματος, φαρμάκων, βενζίνης κτλ.

Στο πολιτικό-νομικό πεδίο, το κράτος δικαίου δεν απολαμβάνει σεβασμό και αναγνώριση από μέρους των βασικών πολιτικών παραγόντων, οι οποίοι όχι μόνο δεν αναγνωρίζουν ο ένας τον άλλο, αλλά καταφεύγουν και σε πολιτικές λαθροχειρίες για να κατατροπώσουν τον αντίπαλο. Η κυβέρνηση αντιμετωπίζει αυτές που θεωρεί «εχθρικές δυνάμεις» με διαδικασίες εξαίρεσης και σοκ, ενώ ομάδες της αντιδραστικής αντιπολίτευσης επιδίδονται σε βίαιες επιχειρήσεις βανδαλισμού και επίθεσης στις υποδομές. Σε αυτό το σενάριο συρρικνώνεται σημαντικά το κράτος δικαίου, καθιστώντας ευάλωτο τον πληθυσμό της Βενεζουέλας.

Όλο και περισσότερο βασιλεύει η ατιμωρησία, η οποία επεκτείνεται σε όλους τους τομείς του πληθυσμού. Αυτό όχι μόνο

κάνει ακόμη μεγαλύτερη την διαφθορά, η οποία μοιάζει ασυγκράτητη, αλλά σημαίνει επίσης ότι ο πληθυσμός δεν περιμένει τίποτα από το σύστημα δικαιοσύνης, αλλά όλο και περισσότερο καταφεύγει στην αυτοδικία.

Η κατάρρευση του κοινωνικού συμβολαίου γεννά στον πληθυσμό συμπεριφορές τύπου «ο σώζων εαυτόν σωθήτω». Ο κατακερματισμός της εξουσίας έχει επίσης συνεισφέρει στην δημιουργία, επέκταση και ενίσχυση διαφόρων τοπικών δυνάμεων, όπως τα ονομαζόμενα «συνδικάτα ανθρακωρύχων» που ελέγχουν με τα όπλα τα ορυχεία χρυσού στην πολιτεία Μπολίβαρ, ή εγκληματικές οργανώσεις που κυριαρχούν σε περιοχές του Καρακάς όπως το *El Cementerio* ή το *La Cota*.

Το πλαίσιο που παρουσιάζουμε φανερώνει ότι ουσιαστικά το πολιτικό γίνεσθαι της χώρας στην παρούσα κατάσταση έχει εκτραπεί σε μεγάλο βαθμό προς την οδό της βίας.

4. Η μακροπρόθεσμη κρίση του βενεζουελάνικου εισοδηματικού καπιταλισμού (1983-2017)

Η κατάρρευση των τιμών του αργού πετρελαίου παγκοσμίως υπήρξε καθοριστική για την εξέλιξη της κρίσης της Βενεζουέλας, όμως δεν ήταν ο μοναδικός παράγοντας που μπορεί να εξηγήσει αυτήν τη διαδικασία. Από την δεκαετία του '80 υπάρχουν αυξανόμενα συμπτώματα εξάντλησης του μοντέλου συσσώρευσης βασισμένου στον πετρελαϊκό «εξορυκτισμό»[1] και στην διανομή των κερδών που αυτός δημιουργεί. Η σημερινή χαώδης φάση της εθνικής οικονομίας (από το 2013 και μετά) είναι επίσης αποτέλεσμα του οικονομικού γίνεσθαι των τελευταίων τριάντα χρόνων στη χώρα. Γιατί;

Διάφορες εξηγήσεις μπορούν να δοθούν. Γύρω στο 60% του αργού πετρελαίου της Βενεζουέλας είναι βαρύ ή πολύ βαρύ. Αυτό το είδος αργού πετρελαίου από οικονομικής άποψης κοστίζουν περισσότερο και απαιτούν μεγαλύτερη χρήση ενέργειας και χρήση επιπρόσθετης επεξεργασίας για την εμπορευματοποίησή τους. Η κερδοφορία του επιχειρηματικού τομέα που θρέφει την χώρα

μειώνεται σε σχέση με τα περασμένα χρόνια, όταν επικρατούσαν τα κοινά αργά πετρέλαια. Αυτό συμβαίνει την στιγμή που το σύστημα απαιτεί όλο και μεγαλύτερα εισοδήματα από το πετρέλαιο καθώς και όλο και μεγαλύτερη κοινωνική επένδυση για να αντιμετωπίσει τις αυξανόμενες ανάγκες ενός πληθυσμού σε συνεχή άνοδο.

Η υπερβολική συγκέντρωση του πληθυσμού στις πόλεις (περισσότερο από το 90%) προωθεί μια χρήση του εισοδήματος αυτού προανατολισμένη βασικά στην κατανάλωση εισαγόμενων προϊόντων και πολύ λίγο σε παραγωγικές δραστηριότητες. Η εποχές ευημερίας προωθούν την ενίσχυση του (πρωτογενούς) εξορυκτικού τομέα των εξορύξεων –το αποτέλεσμα της επονομαζόμενης «Ολλανδικής Ασθένειας»– το οποίο αποδυναμώνει ιδιαιτέρως τους παραγωγικούς τομείς, που είναι ήδη αδύναμοι. Μετά το τέλος της ευημερίας (όπως συνέβη στο τέλος της δεκαετίας του '70, και πάλι πιο πρόσφατα από το 2014), η οικονομία μένει πιο εξαρτημένη, και ακόμη πιο ανίκανη να αντιμετωπίσει μια καινούρια κρίση.

Η κοινωνικοπολιτική διαφθορά του συστήματος επιτρέπει υπεξαίρέσεις και δόλιες εκτροπές των πετρελαϊκών εισοδημάτων, πράγμα που αποτρέπει την ανάπτυξη συστηματικών πολιτικών αναδιανομής για την ανακούφιση της κρίσης.

Η αυξανόμενη αστάθεια των τιμών του πετρελαίου παγκοσμίως, καθώς και οι αλλαγές στις παγκόσμιες ισορροπίες δυνάμεων γύρω από το πετρέλαιο (όπως για παράδειγμα η σταδιακή απώλεια επιρροής του ΟΠΕΚ) έχουν επίσης σημαντικό αντίκτυπο στην εθνική οικονομία.

Εντωμεταξύ, όσο εκτυλίσσονται όλα αυτά τα σκαμπανεβάσματα στην οικονομία της χώρας, οι οικολογικοί πόροι συνεχίζουν να υπονομεύονται και να εξαντλούνται, θέτοντας έτσι σε απειλή τον βιοπορισμό χιλιάδων βενεζουελανών για το παρόν και το μέλλον.

Η λύση που προτείνεται από την κυβέρνηση περιλαμβάνει την αύξηση του εξωτερικού δανεισμού, την άδικη για τον πληθυσμό

διανομή των πετρελαϊκών εισοδημάτων, την επέκταση του εξορυκτισμού και την εύνοια προς το διεθνές κεφάλαιο.

Συνοψίζοντας, όποια ελίτ και να κυβερνά τα ερχόμενα χρόνια, θα έρθει οπωσδήποτε αντιμέτωπη με τους ιστορικούς περιορισμούς που έχουν καταστήσει αναποτελεσματικό το παλαιό εισοδηματικό πετρελαϊκό μοντέλο. Δεν αρκεί μόνο να περιμένουν ένα τυχαίο γεγονός που θα αυξήσει τις τιμές του πετρελαίου, καθώς λαμβάνουν χώρα μεγάλες αλλαγές και θα πρέπει να είναι προετοιμασμένοι για να τις αντιμετωπίσουν.

5. Είναι αυτό σοσιαλισμός; Στην Βενεζουέλα λαμβάνει χώρα μια σταδιακή διαδικασία δομικής προσαρμογής και αύξησης της οικονομικής ευελιξίας

Στην χώρα βρίσκεται σε εξέλιξη μια διαδικασία σταδιακής δομικής προσαρμογής της οικονομίας ανά τομέα, η οποία προωθεί την ευελιξία σε σχέση με τις προηγούμενες ρυθμίσεις και τους περιορισμούς στο κεφάλαιο, και αντιστρέφει με αργό ρυθμό την κοινωνική πρόοδο που τα προηγούμενα χρόνια είχε επιτύχει η Βολιβιανή Επανάσταση. Αυτές οι αλλαγές καλύπτονται με τον μανδύα του σοσιαλισμού και της επανάστασης, παρόλο που αντιπροσωπεύουν πολιτικές που όλο και περισσότερο απορρίπτονται από τον πληθυσμό.

Ανάμεσά τους ξεχωρίζουν πολιτικές όπως η δημιουργία Ειδικών Οικονομικών Ζωνών, που αντιπροσωπεύουν μια ολοκληρωτική φιλελευθεροποίηση τμημάτων της επικράτειας της Βενεζουέλας. Η κυριαρχία μεταβιβάζεται στα ξένα κεφάλαια, που διοικούν πρακτικά χωρίς περιορισμούς αυτές τις περιοχές. Πρόκειται για ένα από τα πιο νεοφιλελεύθερα μέτρα που κληρονομήθηκε από το «Πρόγραμμα Βενεζουέλα», το οποίο προώθησε η κυβέρνηση του Ραφαέλ Καλδέρα στην δεκαετία του '90, υπό τις υποδείξεις του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου.

Επίσης θα πρέπει να αναφέρουμε την αύξηση της ευελιξίας των συμφωνιών με τις ξένες εταιρίες στην πετρελαϊκή περιοχή του Ορινόκο, την φιλελευθεροποίηση των τιμών κάποιων βασικών

αγαθών, την εντεινόμενη έκδοση εθνικών ομολόγων, την υποτίμηση του νομίσματος και τη δημιουργία μιας κυμαινόμενης αγοράς συναλλάγματος (Simadi), την αποδοχή ορισμένων εμπορικών συναλλαγών κατευθείαν σε δολάρια, για παράδειγμα στον τομέα του τουρισμού, ή την προσήλωση στην αποπληρωμή του εξωτερικού χρέους και των τόκων, που συνεπάγεται τη μείωση των εισαγωγών και συνεπώς προβλήματα έλλειψης βασικών καταναλωτικών αγαθών.

Πρωθείται ταυτόχρονα ένας ανανεωμένος και πιο ελαστικός εξορυκτισμός, στοχεύοντας κυρίως προς τα νέα μέτωπα εξόρυξης, όπως το μέγα-πρότζεκτ του Μεταλλευτικού Τόξου του Ορινόκο, το οποίο προτείνει την εγκατάσταση μέγα-ορυχείων σε μια κλίμακα χωρίς προηγούμενο σε μια περιοχή 111.800 τετραγωνικών χιλιομέτρων, απειλώντας σημαντικούς ζωτικούς πόρους για τους κατοίκους της Βενεζουέλας, ειδικά για τους ιθαγενείς πληθυσμούς. Αυτό το πρότζεκτ προϋποθέτει επίσης την μακροχρόνια προσκόλληση στις σχέσεις εξάρτησης που έχει δημιουργήσει ο εξορυκτισμός.

Πρέπει να σημειωθεί ότι αυτές οι μεταρρυθμίσεις συνδυάζονται με την διατήρηση κάποιων πολιτικών κοινωνικής βοήθειας, με την συνεχόμενη αύξηση των ονομαστικών μισθών, με κάποιες παραχωρήσεις απέναντι στις απαιτήσεις των λαϊκών οργανώσεων και με την χρήση μιας επαναστατικής και αντί-ιμπεριαλιστικής ρητορικής. Αυτό προφανώς έχει ως κύριου στόχο την διατήρηση της εναπομείνουσας εκλογικής επιρροής του κυβερνώντος κόμματος.

Είμαστε μάρτυρες της δημιουργίας του αποκαλούμενου «μεταλλαγμένου νεοφιλελευθερισμού», όπου η εμπορευματοποίηση, η χρηματιστικοποίηση και η απορρύθμιση συνδυάζονται με μηχανισμούς κρατικής παρέμβασης και κοινωνικής στήριξης.

Τμήματα της αριστεράς έχουν επικεντρωθεί στην αποτροπή της επανόδου συντηρητικών κυβερνήσεων στην εξουσία, έτσι ώστε να αποφευχθεί η «επιστροφή στον νεοφιλελευθερισμό». Ωστόσο, ξεχνούν να αναφέρουν πως οι προοδευτικές κυβερνήσεις έχουν επίσης προωθήσει έναν μεγάλο αριθμό επιλεκτικών, μεταλλασόμενων και υβριδικών μέτρων νεοφιλελεύθερης φύσης, τα

οποία τελικά έχουν αντίκτυπο στον άνθρωπο και στην φύση.

6. Ποια είναι η εναλλακτική; Το σχέδιο των κομμάτων της «Στρογγυλής Τράπεζας Δημοκρατικής Ενότητας» είναι νεοφιλελεύθερο

Το δεξιό κόμμα «Στρογγυλή Τράπεζα Δημοκρατικής Ενότητας» (MUD – Mesa de la Unidad Democrática) αποτελεί το πλειοψηφικό μπλοκ της κομματικής αντιπολίτευσης, ενώ επίσης μια αριστερή αντιπολίτευση εμφανίζεται με αργούς ρυθμούς και είναι πολύ πιθανόν να συνεχίσει να αναπτύσσεται. Αυτή η κριτική αριστερά, τουλάχιστον η πιο συνειδητοποιημένη, δεν ταυτίζεται με την MUD, και έτσι δεν συνδέεται μαζί της πολιτικά.

Η MUD δεν αποτελεί ένα ομοιογενές μπλοκ, αντίθετα στους κόλπους της συνυπάρχουν από ριζοσπαστικές ομάδες τις άκρες δεξιάς με επιρροή – τους οποίους θα μπορούσαμε να αποκαλέσουμε «ουριμπίστας»[2] – μέχρι κάποια τμήματα «light» συντηρητισμού, αλλά και ελιτιστικού φιλελευθερισμού με κάποιες τάσεις αναδιανομής. Αυτές οι διαφορετικές ομάδες έχουν μια συγκρουσιακή σχέση μεταξύ τους, με συχνές αντιπαραθέσεις και αποκλίσεις.

Παρά τις διαφορές τους, οι διάφορες ομάδες της MUD ενώνονται γύρω από τουλάχιστον τρεις σημαντικούς άξονες: την ιδεολογική τους προέλευση, τις βάσεις του οικονομικού τους προγράμματος και την αντίδρασή τους απέναντι όχι μόνο στην κυβέρνηση, αλλά και στην πιθανότητα ενός βαθύς κοινωνικού μετασχηματισμού με χαρακτηριστικά λαϊκής χειραφέτησης.

Θα αναφερθούμε εδώ στους δύο πρώτους άξονες. Η ιδεολογική τους βάση καθορίζεται βαθιά από την νεοκλασική οικονομική θεωρία και τον συντηρητικό φιλελευθερισμό, με εμμονή στο εγκώμιο της ιδιωτικής ιδιοκτησίας, στην απαίτηση να «αποϊδεολογικοποιηθεί» το κράτος και την προώθηση των επιχειρηματικών και ατομικών ελευθεριών.

Αυτοί οι ιδεολογικοί πυλώνες είναι πιο ξεκάθαροι στο εκλογικό πρόγραμμα του μπλοκ αυτού απ' ό,τι παρουσιάζονται στα μέσα

ενημέρωσης, όπου η ρητορική είναι απλουστευμένη, επιφανειακή και γεμάτη με συνθήματα. Η πιο αναπτυγμένη καταγραφή του οικονομικού τους μοντέλου βρίσκεται στις «Κατευθυντήριες Γραμμές για το Πρόγραμμα της Κυβέρνησης της Εθνικής Ενότητας (2013-2019)». Πρόκειται μια πιο ορθόδοξα νεοφιλελεύθερη εκδοχή του πετρελαϊκού εξορυκτισμού σε σχέση με τα σχέδια της σημερινής κυβέρνησης.

Παρά τα συνθήματα της «αλλαγής» και της «παραγωγικής Βενεζουέλας», αυτό που ξεχωρίζει είναι η πρόταση τους για την άντληση έως και έξι εκατομμυρίων βαρελιών πετρελαίου την ημέρα, με έμφαση στην αύξηση της παραγωγής στην Πετρελαϊκή Ζώνη του Ορινόκο. Αν και διαφωνούν δημόσια, οι πετρελαϊκές προτάσεις του Ενρίκε Καπρίλες (με το πρόγραμμα «Πετρέλαιο για την Πρόοδο σου» – *Petroleo para tu Progreso*) και του Λεοπόλδο Λόπες (με το «Πετρέλαιο στην Καλύτερη Βενεζουέλα» – *Petroleo en la Mejor Venezuela*) είναι ταυτόσημες, και συμπίπτουν με το «Σχέδιο για την Πατρίδα 2013 – 2019», το οποίο προωθεί η κυβέρνηση. Η αλλαγή που εξαγγέλλουν δεν είναι τίποτε άλλο από μια προσκόλληση στον εξορυκτισμό, περισσότερος εισοδηματικός καπιταλισμός και αναπτυξιοκρατία, με όλες τις οικονομικές, κοινωνικό-περιβαλλοντικές και πολιτισμικές επιπτώσεις που συνεπάγεται αυτό το μοντέλο.

7. Ο κατακερματισμός του «λαού» και η προοδευτική διάρρηξη του κοινωνικού ιστού

Σε αυτές τις διαδικασίες πολέμου χαμηλής έντασης και συστημικού χάους, ο εργαζόμενος λαός είναι αυτός που επηρεάζεται περισσότερο. Η ισχυρή κοινωνικό-πολιτική συνοχή που παρατηρήθηκε στα πρώτα χρόνια της Βολιβαρανής Επανάστασης έχει υποστεί όχι μόνο φθορά αλλά και σταδιακή αποδιάρθρωση. Αυτές οι παθογένειες έχουν επηρεάσει ακόμα και τον πυρήνα του κοινοτικού ιστού στην χώρα.

Η ανασφάλεια όσον αφορά την ικανοποίηση των βασικών αναγκών, η ατομιστική και ανταγωνιστική επίλυση των κοινωνικοοικονομικών προβλημάτων των ανθρώπων, η μετάσταση της διαφθοράς, η

διευθέτηση των κοινωνικών διαμαχών και αντιπαραθέσεων με τη βία, η απώλεια των ηθικό-πολιτικών σημείων αναφοράς, η κοινωνική πόλωση που συνοδεύει την απαξίωση των πολιτικών κομμάτων, η ωμή βία ενάντια σε σημαντικές κοινοτικές εμπειρίες και σε κοινοτικούς ηγέτες από μέρους διαφόρων πολιτικών και τοπικών παραγόντων· όλα τα παραπάνω συνθέτουν την εικόνα της διάρρηξης του κοινωνικού ιστού που στόχο έχει την υπονόμηση μιας πιθανής διαδικασίας κοινωνικού μετασχηματισμού προς την κατεύθυνση της λαϊκής χειραφέτησης και την εξουδετέρωση των λαϊκών αντιστάσεων απέναντι στην έλευση των οπισθοδρομικών δυνάμεων στη χώρα.

Εντωμεταξύ, πολλές οργανώσεις λαϊκής βάσης και κοινωνικά κινήματα σε όλη τη χώρα επιμένουν στην οικοδόμηση μιας εναλλακτικής με τοπική βάση. Ο χρόνος θα δείξει ποία είναι η ικανότητα τους για αντίσταση και προσαρμογή, και πάνω απ' όλα ποια είναι η συλλογική ικανότητα τους να συντονιστούν μεταξύ τους και να επηρεάσουν με μεγαλύτερες αξιώσεις την πορεία του εθνικού πολιτικού σχεδίου.

Εάν υπάρχει μια αυτονόητη αλληλεγγύη που θα πρέπει να επιδείξουν οι αριστεροί από την Λατινική Αμερική και τον κόσμο, πρέπει να είναι η αλληλεγγύη με τον αγωνιζόμενο λαό, που ιστορικά επωμίζεται το κόστος της εκμετάλλευσης και της κρίσης. Τον λαό που συχνά ξεσηκώνεται και καταλαμβάνει τους δρόμους απαιτώντας τα αιτήματα του να εισακουστούν και να ικανοποιηθούν. Τον λαό που αντιμετωπίζει σήμερα τα σύνθετα διλήμματα που τίθενται στην εποχή της ήττας και της οπισθοδρόμησης. Αυτή η αλληλεγγύη φαίνεται πως είναι η πραγματική αξιοπρέπεια της αριστεράς. Το κόστος της απομάκρυνσης από αυτές τις λαϊκές αντί-ηγεμονίες στο όνομα μιας στρατηγικής που αποσκοπεί στη διατήρηση της εξουσίας, θα είναι αναμφισβήτητα πολύ υψηλό.

Σημειώσεις:

[1] «Extractivismo» ονομάζουν στην Λατινική Αμερική το νέο-αποικιακό μοντέλο οικονομικής ανάπτυξης που βασίζεται στην

εξόρυξη και εκμετάλλευση των φυσικών πόρων.

[2] Από το όνομα του πρώην προέδρου της γειτονικής Κολομβίας Άλβαρο Ουρίμπε (2002-2010)|, ο οποίος προώθησε ακροδεξιές παραστρατιωτικές οργανώσεις και την εμπλοκή των ΗΠΑ στην περιοχή (ΣτΜ).

Καράκας, Απρίλιος 2017

**Ο Emiliano Teran Mantovani είναι κοινωνιολόγος, ερευνητής και ακτιβιστής της πολιτικής οικολογίας από την Βενεζουέλα.*